

A SZOVJET TUDOMÁNY SIKEREINEK HATÁSA AZ AMERIKAI NEVELÉSÜGYI VITÁKRA

(Education in the Age of Science. Edited by Brand Blanshard. Basic Books, Inc. Publishers, New York 1960.)

Az amerikai köznevelés különféle súlyos problémái régóta foglalkoztatják az USA kulturális életének különböző köreit és tényezőit, főképpen a tudósokat és az egyetemi oktatókat. A szovjet tudomány és technika legújabb sikerei újabb érvekkel vértetik fel azokat, akik régóta elégedetlenek az amerikai ifjúság nevelésével. 1958-ban a pennsylvániai Taminent Intézet 25—30 neves egyetemi tanárt, filozófia-, pedagógia professzort, a természet- és társadalomtudományok művelőit tanácskozássra hívta egybe, hogy vitassák meg a nevelés feladatait a modern természettudomány korában, szem előtt tartva a szovjet tudomány és nevelés nagy sikereit és veszélyeit a nyugati világra. Ennek a tanácskozásnak a rövidített anyaga valamint egyéb e témakörbe vágó és a Daedalus c. folyóiratban megjelent tanulmányok láttak napvilágot 1960-ban könyvformában.

A könyv szerkesztője bevezető soraiban beszámol arról az ijedségről és pánikról, amit a szovjet rakétakutatás eredményei váltottak ki az amerikai közvéleményben. Megszűnt az a biztonságot adó fölényezés, ami korábban uralkodott. A megdöbbenés első reakciója a nevelés területén egy sor megfontolatlan és hisztérikus javaslat volt. A szerkesztő hangsúlyozza, hogy a pennsylvániai tanácskozásnak az volt a célja, hogy minden pániktól, elhamarkodottságtól és felületességtől mentesen elemezze és vitassa meg az amerikai köznevelés néhány jelentős problémáját. A tanulmányok arról tanúskodnak, hogy alapjában véve ilyen szemlemben folyt a tanácskozás. Nem korlátozódott a természettudományos és technikai képzés részkérdéseire, hanem olyan alapvető kérdéseket vitatott, mint a nevelés céljai, az iskolarendszer jellege, az általános és szakképzés egymáshoz való viszonya, a humán és reálstudományok szerepe a korszerű műveltségben stb. A tanulmányok bepillantást nyújtanak az amerikai köznevelés néhány problémájába s képet adnak arról, hogy az amerikai szellemi élet kiváló képviselői hol keresik e problémák megoldását.

Vörös fonalként húzódik végig a kötetben az aggodalom az amerikai nevelés antiintellektualizmusa és prakticismusa miatt. Ennek gyökerei az USA kialakulásának idejére nyúlnak vissza, amikor újabb és újabb területek meghódítása és civilizálása sokkal gyakorlatibb jellegű nevelést követelt, mint amit az Európától örökölt liberális nevelési eszmény testesített meg. Ezt az élet által követelt gyakorlatiaságot elméletileg igazolta JOHN DEWEY pragmatista filozófiája és pedagógiája a múlt században. Mindez együtt azt eredményezte, hogy az amerikai nevelés nemcsak az európai nevelés egyoldalú intellektualizmusától és verbalizmusától szabadult meg, hanem káros antiintellektuális- és prakticista tendenciák hordozójává vált. Súlyosbítja a helyzetet az is, hogy USA-ban hiányzik a nevelésügy központi irányítása, az iskolákban folyó oktatás-nevelés jellegét, tartalmát és módszereit döntő módon a helyi szervek szabják meg, melyek hajlamosak arra, hogy az iskola és az élet kapcsolatát szűk látókorúen szemléljék, a hatáskörükbe tartozó iskoláktól azt követeljék, hogy minél jobban kielégítsék a helyi gazdasági és társadalmi igényeket.

A tanácskozás résztvevői döntő fontosságúnak minősítették egységes nevelési filozófia kidolgozását és érvényesítését az amerikai nevelésügyben. Hangsúlyozták, hogy a nevelés céljai és feladatai közt az alapvető szerepet a természet és társadalom objektív tényei és összefüggései megismerésének, a gondolkodóképesség, a morális ítélőképesség és a szépérzék fejlesztésének kell játszania. Érdekesen tükröződött a vitában az a feloldhatatlan ellentmondás, amit a kapitalista társadalmi viszonyok eredményeznek az ifjúság erkölcsi nevelésében. A tanácskozás több résztvevője elítélte azt az elterjedt szemléletet, hogy az iskola akkor tölti be szerepét az ifjúság erkölcsi nevelésében, ha elősegíti az élethez való alkalmazkodást („Life adjustment”). Véleményük szerint az iskola feladata a „szellemi függetlenségre”, a „szabad gondolkodásra” való nevelés, mely képessé teszi az ifjúságot nonkonformista

állásfoglalásra, a társadalmi nyomással szembeni ellenállásra is, ha intellektuális és morális megfontolások ezt kívánják tőle.

A kötet egyik-másik tanulmánya rendkívül sötét színekkel ecseteli az antiintellektuális és utilitárius nevelés következményeit. Egyesek szerint a főiskolai tanulmányok első két éve olyan ismeretek és készségek nyújtásával és formálásával telik (pl. helyesírás, kifejező készség stb.), amit már az elemi iskolában el kellene sajátítani. Többen úgy látják, hogy a demokrácia és a gyermek iránti figyelem helytelen értelmezése minimalizmust eredményez az iskolában, a szellemi követelmények leszállítását az európai standard alá.

Tanulmányok a művelődési lehetőségek egyenlőségéről szóló fejtegetések. Az USA-ban általában 15—16 éves, egyes államokban 17—18 éves korig kötelező az oktatás és a középiskola is egységes. Az amerikai közoktatás mentes az európai kapitalista országokra jellemző antidemokratikus „kettős iskolarendszertől”. Az amerikaiak jogosan büszkék demokratikus iskolarendszereikre. Ez az iskolarendszer azonban több komoly problémát vet fel. Sokan megoldhatatlannak látják azt a problémát, hogy hogyan lehet 16—18 éves korig minden fiatalt együtt oktatni és nevelni úgy, hogy mindenki optimális fejlődési lehetőségeihez jusson. A jelenlegi helyzetet pesszimistán ítélik meg. Úgy látják, hogy a tankötelezettség határának fokozatos felemelése, a középiskola fokozatos kötelezővé válása az amerikai egységes iskolában — összefüggésben az amerikai nevelésügy fentebb említett jellegzetességeivel — azt eredményezi, hogy a követelmények folytonosan lejjebb szállnak, a tehetséges tanulók egyre kevesebb szellemi erőfeszítésre kényszerülnek s ezért nem fejlődnek kellőképpen. Ugyanakkor elég széles az a réteg is, mely még a jelenlegi követelményekkel sem tud megbirkózni. Egyesek szerint a tanulóknak kb. 20%-a alig profitál valamit a középiskolából, az iskola megóvja őket a felügyelet nélküli, csatangolás veszélyétől, de szellemi világuk formálásához alig járul hozzá. Mindezekből a tényekből a követeltetésre jutnak, hogy a művelődési lehetőségek egyenlőségének demokratikus elvét nem szabad az uniformizálással azonosítani. Vonzó politikai jelszó lehet, hogy mindenkinek azonos kultúrát kell kapnia, de ez a jelszó pedagógiai értelemtelen és a megvalósítására irányuló törekvések a társadalom és az egyén szempontjából egyaránt károsak. A társadalmi egyenlőség elvét nem sérti a hajlamok és képességek szerinti differenciálás. Hogy ez milyen konkrét formákban történjék, ebben nem mutatkozik egyetértés. Egyesek hívei a sok iskolában ma is érvényben levő képességek szerinti csoportosításnak (ability groups), mások kételyeket táplálnak ezzel a módszerrel szemben. Egyetértés talán abban tapasztalható, hogy az elméleti és

gyakorlati jellegű oktatás arányát más és másféleképpen kell megállapítani a különböző hajlamú és intelligenciájú gyerekek számára.

Az általános és szakképzés az USA-ban nem különül el úgy, mint Európában. Az amerikai egységes iskola egy szervezeti keretben nyújt általános képzést, szakmai előkészítést, illetve szakképzést. A pennsylvaniai tanácskozás résztvevői általában osztották azt a nézetet, hogy az amerikai iskolákban a szakképzés (gyakorlati képzés) túlzott szerephez jut az általános képzés rovására. Mint ismeretes, az amerikai középiskolát a kevés kötelező és a nagy számú szabadon választható tárgy jellemzi. A szabadon választható tárgyak közt rendszerint túlsúlyban vannak a helyi szervek és a szülők által favorizált gyakorlati jellegű tárgyak. Véleményük szerint az iskolának első-sorban azt kell nyújtania, amit a tanulók többsége csak az iskolában kaphat meg: alapos általános képzést. A gyakorlati, szakmai készségek legjobban a munkahelyen sajátíthatók el, az iskolának e tekintetben az a feladata, hogy a gyakorlati ismeretek és készségek elméleti megalapozását nyújtsa. Szót emelnek az ellen a hibás gyakorlat ellen is, hogy az iskolában folyó szakképzésben olyan elavult gépeket használnak, melyek sem a modern iparban, sem a modern háztartásban nem találhatók meg. A központi gondolat, amit a legnyomatékosabban hangsúlyoznak: a tudomány és a technika fejlődése a gyakorlati pályákra készülőktől is alaposabb általános képzettséget, több elméleti tudást, érettebb gondolkodóképességet követel.

A modern nevelés egyik sokat vitatott kérdése a humán és a reál stúdiumok szerepe az oktató-nevelő munkában. Érdekes, hogy milyen értékelést kap ez a probléma ebben a tanulmánykötetben, melynek előzményei, mint láttuk, a szovjet úrkutatás sikerei okozta riadalommal függenek össze. Azt gondolná az ember, hogy ilyen helyzetben minden figyelmező és érdeklődés a természettudományok felé fordul s e humán stúdiumokról nem sok szó esik. A tanulmánygyűjtemény azonban mást mutat. „Sokkal könnyebb felfedezéseket tenni a laboratóriumban és rakétákat küldeni a világűrbe, mint bölcsességre, képzelőerőre, a gondolatok, érzelmek és cselekedetek megértésére nevelni az embereket” — olvassuk az egyik tanulmányban. Mások arra mutatnak rá, hogy milyen fontos a humán műveltség korunkban, amikor a tudományok differenciálódása és az egyre fokozódó munkamegosztás a szakembert gyakran egy gép fogaskerekévé teszi és a lelki elszegényedés veszélyével fenyegeti. Vitathatatlan igazságnak tekintik, hogy a történelmi, irodalmi, művészeti nevelésnek alapvető fontossága van a mai korban is.

Ugyanakkor természetesen nagy figyelmet szentelnek a tanulmányok a természettudományos oktatásra. Nagyfokú elégedetlenséget

fejeznek ki a matematika és a természettudományok jelenlegi oktatásával szemben. Ezek a stúdiomok egzaktásuk következtében nehéz és népszerűtlen tanulmányoknak számítanak az amerikai középiskolában, s mert a szabadon választható tárgyak rendszere módot ad mellőzésükre, illetve rövid ideig való tanulásukra, nem töltenek be olyan szerepet az amerikai oktatásban, mint amit a modern kor megkövetel. Az amerikai pedagógusokat sokat foglalkoztatja az a kérdés, hogy mi a természettudományos ismereteknek az a minimuma, amit mindenkinek el kell sajátítania jövővé életpályájára való tekintet nélkül s milyen módszerekkel lehet e tanulmányokat vonzóvá tenni. Ezzel együtt vizsgálják, hogy hogyan lehet növelni azoknak a számát, akik hivatásszerűen választják a természettudományok művelését. Fontosnak tartják, hogy az alkalmazott tudományok mellett minél több figyelmet és pénzt fordítsanak a kormány a jelenleg jóval kevesebb vonzóerőt gyakorló fundamentális kutatásokra és a természettudományok filozófiai aspektusainak a tanulmányozására.

A reál és a humán tudományok képviselői a pennsylvaniai tanácskozáson nem rivalizáltak egymással. Kölcsönösen elismerték egymás szaktudományainak fontosságát az ifjúság nevelésében. Ezt az tette lehetővé, hogy teljes egyetértés uralkodott abban a kérdésben, hogy a köznevelés legfontosabb feladata Amerikában ma a prakticista, utilitarius tendenciáktól való megszabadulás, alapos és sokoldalú általános képzés; mely minden későbbi szakmai képzés megbízhatóbb bázisa s a nemzeti és nemzetközi társadalmi problémákban való eligazodás és a kultúrálit egyéni élet megbízhatóbb irányítójá. Néhány szokásos kölcsönös szemrehányás azért elhangzott. A humán stúdiomok művelői kifogásolták, hogy a természettudósok olykor úgy tekintenek minden olyan stúdiomra, mely nem dolgozik a természettudományok egy adott módszereivel, mint üres és hiábavaló időtöltésre. A természettudósok viszont kifogásolták, hogy a humán tudomá-

nyok művelői gyakran erősen tapadnak a múlt kulturális örökségéhez, nem hajlandók ezt az örökséget a modern tudományos fejlődés mérlegére tenni s így elavult eszmék és eszmények hirdetőivé válnak.

Nem folyhat Amerikában vita a nevelésügyről, hogy szó ne essék az amerikai politikai élet egyik súlyos szegényfoltjának, a faji kérdés megoldatlanságának a nevelésügyben való tükröződéséről. Ezen a tanácskozáson is többen túrhetetlennek minősítették azt a huza-vonát és tehetetlenséget, ami a Legfelsőbb Bíróság 1954-ben hozott, a szegregációt törvénytelennek minősítő határozatának a végrehajtása körül folyik. Többen kifogásolták az egyházi iskolák létét is. (A katolikus, gyerekeknek kb. 2/3-a felekezeti elemi- és 2/5-e felekezeti középiskolát látogat.) Bennük az egységes nemzeti nevelésügy akadályait látják. Sokan kifogásolták a más vonatkozásban már említett túlzott decentralizációt, a központi államhatalom irányító szerepének a hiányát a nevelésügyben. Ez több más káros következmény mellett azt eredményezni, hogy a szegényebb köztársaságok iskoláigye jóval elmarad a fejlettebbek mögött s ez elősegíti elmaradottságuk konzerválódását. A vita egyik résztvevője szerint a nemzet érdekeivel ellentétes a demokrácia nevében olyan iskolarendszert fenntartani, melyben az iskoláknak joguk van ahhoz is, hogy „olyan szegények legyenek, amilyenek akarnak”.

A Taminet Intézetben tartott nevelési vita azt mutatja, hogy az amerikai szellemi élet kiváló képviselői éles kritikával és nagy felelősséggérzettel szemlélik hazájuk nevelésügyi viszonyait s alapvető szemléleti és szervezeti változásokat látnak szükségesnek ahhoz, hogy az amerikai nevelés összhangba kerüljön a nemzeti és nemzetközi követelményekkel. Kormányzati síkon egyelőre nem látszik kellő törekvés nagyszabású köznevelési program kidolgozására.

Jóboru Magda

A TEHETSÉGES GYERMEK

BEREDAY George Z. F. and LAUWERYS, J. A. (szerk.): The Yearbook of Education, 1962 The Gifted Child. London, Evans Bothers. 541 l.

A tehetséges gyermek — paradox módon — a jelenkori nevelés egyik nagy problémája; és hihetőleg mind nehezebbé válik. Mihelyt ugyanis a nevelés meghaladja azt a szintet, ameddig a mindenki számára szükséges minimum terjed, kikerülhetetlenül beleütközünk.

Röviden ez a tartalma annak az érvelésnek, mellyel a szerkesztők a közös angol-amerikai kiadványként megjelenő, de világáttekintésre törekvő *Yearbook of Education* történetében

szokatlan azon tényt indokolják, hogy egymásután két kötetet szentelnek ugyanannak a problémának (az előző kötet: A kitűnőség fogalma a pedagógiában; ismertetése a *Magyar Pedagógia* 1962. 2. számának 249. lapjától.) A kötet CYRIL BURR tekintélyes angol pszichológusnak a probléma egészét áttekintő bevezetésén kívül 40 tanulmányt tartalmaz, melyeket 3 nagy tárgykörbe soroltak: 1. Pszichológiai elméletek; 2. A tehetség felfedezése és a